
ČASOPIS *IL RINNOVAMENTO* A JEHO VÝZNAM V RÁMCI MODERNISTICKÉHO HNUTÍ V ITÁLII

VLADIMÍRA POLIŠENSKÁ

ABSTRACT

Il Rinnovamento magazine and its importance within the modernist movement in Italy

Paper deals with Italian modernist movement within the Catholic Church as it was reported in the *Rinnovamento* magazine. The aim is also to examine how the magazine influenced this movement. After an introductory part the reasons of the magazine's origin is explained and is completed with the presentation of its program declaration. Then the attention is focused on the modernist movement. Firstly the word "modernism" is explained through its different interpretations. After that the main thematic areas are presented. These areas were considered to be the basis of so called "modernist teaching" fought by the Authorities of the Catholic Church. The conflict with religious authority is described in the next part. *Rinnovamento's* influence on the modernist movement is evaluated in the final part. The magazine is an important source of information for studying this critical moment of the history of the Catholic Church.

Key words

Modernism; modernist movement within the Catholic Church; *Il Rinnovamento* magazine; history of the Catholic Church; Italian history

DOI: 10.14712/23363398.2016.20

1. Novodobé reflexe modernistického hnutí v církvi

V poslední době se objevuje řada publikací na téma modernistického hnutí v církvi. Do určité míry to souvisí s výročím sta let od těchto událostí, jež vede k zamyšlení a pokusu o přehodnocení. V českém prostředí se touto tematikou zabývají například práce

T. Petráčka¹ nebo časopis *Salve*.² Cílem tohoto článku je přiblížit, jak bylo modernistické hnutí zachyceno prostřednictvím milánského časopisu *Il Rinnovamento* a zhodnotit vliv, který tento časopis měl na dobové dění.

Hned v úvodu může čtenáře napadnout otázka, proč studovat historické události právě prostřednictvím časopisu. Způsobů, jak přistupovat k této problematice, je jistě více, avšak analýza dobového tisku přináší několik výhod, díky kterým představuje vhodný nástroj. Jednou z nich je poměrně pestré tematické složení. Další nespornou výhodou je fakt, že časopisy vychází dlouhodoběji a až na výjimky pravidelně. Jejich rozbor tedy umožňuje sledovat proměny mínění a postojů. S tím úzce souvisí další skutečnost, totiž že v tisku můžeme pozorovat nejen samotný vývoj oblasti, která nás zajímá, ale také diskuze, jež vyvolává. Dalším důvodem pro sledování dění optikou časopisu je i fakt, že periodika sehrála na přelomu devatenáctého a dvacátého století velice významnou roli v celkové kulturní obrodě Itálie a jejího společenského a kulturního života. Popularizace umění či moderních myšlenkových trendů byla zprostředkována právě díky časopisům, jejichž role v modernizaci italské společnosti je tak nezapopídatelná. V oblasti modernistické obnovy církve byl nejvýznamnějším časopisem milánský měsíčník *Il Rinnovamento*, který vycházel v letech 1907–1909.

Dobový kontext

Nejprve je třeba stručně přiblížit kontext, ve kterém se popisované události odehrávaly.³ Katolická církev se na konci devatenáctého století ocitla v poměrně nestandardní situaci. Po politickém sjednocení země totiž zanikl i papežský stát a papež tím ztratil svou úlohu vládce. Pius IX., za něhož k pontifikátu k těmto událostem došlo, reagoval stažením se za zdi papežského paláce a naprostým odmítnutím komunikace s novou italskou vládou. Věřícím navíc dekretem *Non expedit* zakázal účast na politickém životě. Důsledky těchto rozhodnutí bohužel poznamenaly nejen život církve v Itálii, ale také nově

¹ Tomáš Petráček. *Bible a moderní kritika*. Praha: Vyšehrad 2012.

² *Salve* 3 (2007); *(Anti-)modernismus*; 3 (2009); *Jeruzalémská biblická škola*.

³ Viz např. Rosino Gibellini. *Teologické směry 20. století*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2011. Giovanni Sale. *‘La civiltà cattolica’ nella crisi modernista (1900–1907)*. Milano: Jaca Book 2001.

se utvářející italskou společností, kdy řada katolíků rezignovala na svá práva a povinnosti při utváření občanské společnosti a jejích norem. Situace se poněkud zlepšila až s nástupem Lva XIII., který byl jednak úspěšným diplomatem a zároveň nepostrádal ani vnímavost pro zásadní problémy své doby. Jeho otevřený postoj k vědeckým objevům otevřel cestu k modernímu zkoumání na poli biblistiky a exegeze, které doznalo značného vývoje díky archeologickým objevům. Otevřely se tak další možnosti přístupu k interpretaci biblického textu. Situace se však zásadně změnila po nástupu nového konzervativního pontifika, Pia X.⁴ Jakákoli nová interpretace Písma byla považována za podezřelou a apriorně zpochybňující katolickou tradici. Hned v roce 1903 se na Indexu zakázaných knih ocitly práce francouzského biblisty Loisyho. V září roku 1907 pak vyšla slavná encyklika *Pascendi dominici gregis*, která odsoudila „modernismus“ jakožto souhrn všech moderních herezí, aniž by ovšem nabídla přesné vymezení pojmu. V důsledku toho bylo možné za modernistu označit téměř kohokoli.

Motivace vzniku časopisu

Už z obecných informací, jimiž jsme nastínili základní církevní kontext, je patrné, že v případě modernistického hnutí nešlo o žádnou celistvou skupinu s jasně daným programem. Neoficiální centra se utvářela kolem zajímavých osobností, které přinášely mezi italské katolíky nové impulzy z oblasti filozofické, teologické či z biblistiky. Mezi věřícími sílilo také vědomí nutnosti zapojit se do politického života Itálie a aktivně jej ovlivňovat. Jedním z center katolické obnovy byla farnost svatého Alexandra v Miláně, v jejímž čele stál P. Pietro Gazzola. Mezi lidmi, kteří farnost navštěvovali, byli také studenti a intelektuálové. Z jejich okruhu pak vzešla i skupina, která stála za založením časopisu *Il Rinnovamento*, jehož hlavními redaktory byli Tommaso Gallarati Scotti, Antonio Aiace Alfieri a Alessandro Casati. Okolnosti vzniku popisuje poměrně podrobně Lorenzo Bedeschi ve své knize *Modernismo a Milano*⁵ (Modernismus v Miláně). Idea časopisu vznikala postupně. Na jejím počátku stály především osobní kontakty mezi

⁴ Pius X. je jednou z historických osobností, které je těžké hodnotit i s časovým odstupem. V kontextu událostí, o kterých vypovídá tento článek, vyznívá jeho působení nepříliš šťastně. Existují ovšem i jiná, pozitivnější, hlediska – např. Gianpaolo Romanato. *Pio X. La vita di papa Sarto*. Milano: Rusconi 1992.

⁵ Lorenzo Bedeschi. *Modernismo a Milano*. Milano: Pan editrice 1974.

výše jmenovanými, P. Gazzolou a politicky angažovaným P. Murrim. Kontakty se skupinou udržovali také P. Giovanni Semeria, který se v té době věnoval práci s laiky v Janově, a francouzský historik Paul Sabatier. Ten byl v Itálii známý především svou prací zaměřenou na sv. Františka z Assisi. Zatímco Scotti se s jistými pochybnostmi připojil k Murriho politické iniciativě, Alfieri od začátku vnímal jako naléhavější spíše potřebu konfrontace katolického intelektuálního prostředí s myšlenkovým vývojem moderní doby. Teprve po překonání momentální krize se mohli katolíci plnohodnotně zapojit do rozvoje moderní společnosti. Zájem milánské skupiny okolo farnosti svatého Alexandra se soustředil hlavně na studium moderní filozofie, která byla zastoupena především Bergsonem a Boutrouxem, dále na poznatky z vývoje biblistiky a teologie. Mezi jejich inspirátory patřili především Newman, Tyrrell, Loisy a von Hügel. Formace, které se jim dostalo, však nebyla pouze intelektuální, ale týkala se na prvním místě uvědomělého prožívání víry v každodenním životě. Tato už v samé podstatě zcela odlišně pojímaná podoba duchovního života moderního křesťana, navíc ve spojení s prohlubovaným teoretickým vzděláním, vedla členy vzniknuvší skupiny k úvahám o založení časopisu. Ten by mohl přispět k většímu rozšíření nových myšlenek a jejich sdílení s ostatními křesťany, kteří podobně usilovali o plné prožívání své víry v moderní společnosti. Scotti tuto motivaci vzniku časopisu shrnuje slovy:

Byl především prostředkem vyjádření skupiny autorů s různým duchovním zázemím, kteří si intenzivně uvědomovali dvě věci. Za prvé: bylo nutné, aby laici studovali významné náboženské problémy jako zásadní problémy života, a pro to, aby se jimi mohli zabývat, byla nezbytná svoboda zkoumání, jejíž upřesnění nutně vedlo k odloučení jak laiků od duchovního života, tak náboženství od moderní kultury, čímž trpělo náboženství neosvícené rozumovým poznáním i věda neosvícená světlem velkých náboženských syntéz. Za druhé: Itálie byla z duchovního hlediska chudší než jiné národy právě kvůli chybějícímu propojení vědeckého myšlení s náboženským vědomím.⁶

⁶ Tommaso Gallarati Scotti. *La vita di Antonio Fogazzaro*. Milano: Mondadori, 1920, s. 473.

Poté, co byl P. Gazzola nucen opustit svůj úřad faráře, se úmyslně vydávat časopis jevil ještě důležitější než dříve. Příhodu spojenou s výběrem jména vypráví opět Bedeschi. Za své jméno časopis vděčí Giovannimu Papinimu, který v jednom svém článk⁷ hovoří o nutnosti duchovní obnovy (*Rinnovamento spirituale*) a pro zdůraznění napíše slovo obnova s velkým písmenem na začátku. Cíl, s kterým se skupina rozhodla časopis vydávat, je tak obsažen už v jeho názvu. Ze jména které původně navrhoval Alfieri *Rivista critica di idee e fatti*, se stal podtitul, který pak tuto obnovu zasadil do širšího kontextu myšlení a faktů. Od začátku je tak patrná nejen samotná snaha o obrodu, ale i důraz na to, aby nové poznatky byly jednak vědecky podložené a aby byly přijímány s odstupem kritického úsudku.

Programové prohlášení

Ve svém programovém prohlášení⁸ redaktoři kladou důraz na skutečnost, že obnova smýšlení spočívá především v hledání pravdy. Nabízejí zde čtenářům klíč k tomu, jak sami chápou název časopisu: „V našem pojetí to znamená touhu obnovit v pravdě nás samotné a ty, se kterými nás spojuje společný ideál.“ Reformátorské dílo se pak odehrává v tichosti skrze proměnu mysli a svědomí. Náboženská zkušenost má být motorem, který toto dílo pohání. Poměrně zásadním a nekompromisním způsobem formulují zakladatelé časopisu požadavek svobody hledání a poznávání. Čteme:

Každé náboženské pojetí, které by chtělo ve jménu víry vázat intelekt k určitým filozofickým nebo sociálním doktrínám a považovalo by za možné mít specifickou ortodoxní vědu, umění či politiku, by bylo nepravdivé už ve svých kořenech. A jestliže my považujeme za možnou novou křesťanskou civilizaci, pak jedině pod podmínkou, že duch Kristův je duch svobody, který není nikým ohýbán dle jeho teorií, hypotéz a systémů, ale každý ho ve svém srdci vnímá jako bytostné přikázání k pozvednutí života ve veškeré jeho činnosti.⁹

⁷ Giovanni Papini. L'Italia non ha un'idea fissa. *Giornale d'Italia* 1907, 19. 8. 1907. Citováno podle: Bedeschi. *Modernismo a Milano*, s. 46.

⁸ [Redakce]. Parole di introduzione. *Il Rinnovamento* 1, 1 (1907), s. 1.

⁹ [Redakce]. Parole di introduzione, s. 5.

Hledání pravdy je natolik zásadní, že je nezbytné, aby mohlo probíhat beze strachu z překročení hranic vytyčených soudobou teologií. Ani chybný závěr by tak neměl být a priori odsuzován, neboť někdy může být dokonce nezbytný jako fáze ve vývoji poznání a hledání. Je však třeba zdůraznit, že ačkoli je v úvodním prohlášení tolik akcentována potřeba svobody, není tím zároveň nijak zpochybňována platnost dogmat.

Co je „modernismus“?

Jelikož *Il Rinascimento* je časopis bytostně modernistický, ať již motivací vzniku, svou vlastní historií i odkazem a vlivem, který zanechal, je nutné se na chvíli zastavit i u samotného slova „modernismus“. V čem vlastně spočívá ona problematičnost pojmů „modernismus, modernista, modernistický“ v kontextu církevního prostředí a jak je vnímáme v tomto článku? Nejprve relativně neutrální slovo označující jednoduše tendenci či tíhnutí k novým formám nabylo použitím v již zmiňované encyklice *Pascendi* zcela zvláštního významu, když bylo použito jako pojmenování hereze, vůči níž se encyklika vymezuje. To bylo, jak se ukázalo, kamenem úrazu, protože i jazyk encykliky je poměrně obecný. Umberto Fracassini to komentuje takto:

Pramen tohoto zmatku je zřejmě třeba hledat v samotné encyklice *Pascendi*, která vytvořila pojem „modernismus“ i s jeho definicí, kterou pak bez rozdílu rozšířila na všechny, kdo jakkoli nesouhlasí s některou ideou či obyčejem obecně přijímaným v katolické církvi; ať už zpochybňuje existenci Boha nebo sv. Filomeny, počínaje agnostiky a ateisty, konče archeology dychtícími po nových objevech.¹⁰

„Zmatkem“ je zde míněn fakt, že jsou do jednoho termínu zahrnovány tendence nejrůznějšího charakteru, nežřídka přímo protichůdné. Pojem „modernismus“ tak může být v dobových časopisech včetně *Il Rinnoventamento* vykládán v podstatě trojím způsobem. Prvním je hnutí obnovy, které usiluje o konfrontaci víry s moderním světem, vědou a filozofií. Na jejím základě se pak snaží najít místo věřícího člověka ve společnosti tak, aby byl jejím plnohodnotným členem a zároveň

¹⁰ Umberto Fracassini. [Un lettore] Ci sono due modernismi? *Il Rinnoventamento* 5–6, 2 (1908), s. 402.

aby mohl svou víru skutečně pravdivě prožívat a skrze toto prožívání přispívat k dalšímu rozvoji. Viděli jsme již, že toto bylo také stanovisko redaktorů *Il Rinnovamento*. S druhým použitím výrazu se setkáváme tam, kde se představitelé katolické obnovy snaží distancovat od „modernismu“ odsuzovaného encyklikou *Pascendi* a označují tímto termínem proudy, které již překročily určitou hranici soudržnosti s katolickou naukou. Pro ilustraci tohoto rozdílu můžeme opět použít Fracassinio slova:

Dnes máme v Itálii dvě periodika považovaná za modernistická, o kterých by se dalo říct, že jsou v čele celého modernistického hnutí: milánské *Il Rinnovamento* a římský časopis *Nova et Vetera*. Dle mého upřímného mínění však tyto dva časopisy představují dvě tendence nejen lišící se mírou a vyzněním, ale přímo radikálně rozdílné ba protichůdné. Zatímco *Il Rinnovamento* usiluje obnovit myšlení a činnost katolíků na základě čistší spirituality, je už nyní jisté, že *Nova et Vetera* vyznává jak v náboženství, tak ve filozofii čistý naturalismus, který v praxi vede ke krajním formám socialismu.¹¹

Poslední případ interpretace pojmu spočívá ve spojení dvou předchozích bez jakékoli snahy o jejich rozlišení. Jedná se o radikální odmítnutí čehokoli nového, co nebylo nejdříve oficiálně uznáno a vyhlášeno. Není divu, že se v této situaci řada osobností snažila případným nedorozuměním předejít tím, že své postoje označovala raději za „moderní“ a explicitně se od pojmu „modernistický“ distancovala.¹²

Modernistické myšlenky na stránkách časopisu

Co tedy patřilo mezi ony modernistické oblasti a jakým způsobem o nich časopis informoval své čtenáře? Vzhledem k faktu, že zakladatelé *Il Rinnovamento* chtěli na prvním místě vzdělávat věřící, byla tomu účelu podřízena jak jeho struktura, tak náplň. Stěžejní část tvořily odborné vědecké články. Tematické okruhy jsou v podstatě vymezeny oblastmi stojícími v centru zájmu modernistů, v nichž bylo možno nejvíce pozorovat vývoj a které na tento vývoj také reagovaly. Pozornost se

¹¹ Tamtéž, s. 402.

¹² Např. Antonio Fogazzaro. Le idee di Giovanni Selva. *Il Rinnovamento* 2, 1 (1907), s. 129.

tedy soustředila především na oblast víry nahlížené z mnoha různých hledisek, přičemž patrný je důraz na osobní rovinu jejího prožívání. Asi nejvíce prostoru zaujímal přehodnocení víry a snaha znovu objevit a definovat význam dogmatu. Touto problematikou se zabýval především George Tyrrell, jehož články se v časopisu objevovaly poměrně často. Neměnnost dogmatu, která byla církví přísně strážena a hájena, vnímal v poněkud volnější podobě. Pro vysvětlení své pozice cituje jednoho anglikánského biskupa:

Jestliže je úkolem církve vést lidské duše, pak se musí připravit na zkoumání všeho, co je pravdivé ve jménu Páně. Musí vybudovat své učení na pevném základu, oddělit esenciální principy od přechodných forem, které byly pro jejich vyjádření vhodné v minulosti, a dát těmto principům novou podobu, aby byly pochopitelné pro moderní mysl.¹⁵

V podobném duchu se vyjadřuje také článek představující myšlenky francouzského filozofa Édouarda Le Roye, který přináší i ukázkou z jeho díla. I on odmítá slepou podřízenost a připouští zkoumání a následnou reformulaci dogmatu. Ani on, ani Tyrrell však neusilují o zpochybnění nebo naprosté zrušení dogmat.

Po úvahách o podstatě víry přichází na řadu otázka jejího prožívání navenek a zapojení laiků do života církve se zvláštním ohledem na jejich vztah k církevní hierarchii. A je to opět Tyrrell, kdo přichází s poměrně odvážným zamyšlením na toto téma.¹⁴ Ve svém příspěvku poukazuje na momenty liturgie, kdy jsou do dění laici zapojeni aktivně. To je pro něj znamením, že jejich postavení nebylo vždy tak pasivní. Zároveň kritizuje strach Vatikánu z aktivního a samostatného zapojení laiků do politického života. Rozebírá také koncept kněžství a jeho vazbu na společenství věřících.¹⁵ Téma ekleziologie bylo v *Il Rinascimento* představeno mimo jiné také s ohledem na myšlenky kardinála Newmana¹⁶ a jeho pohled na poslání laiků.

Kromě otázek naukových věnoval časopis pozornost také životu věřících z jiných států. Tento zájem se opět netýkal pouze katolíků, ale zahrnoval i protestanty a východní křesťany. Dočteme se například

¹⁵ George Tyrrell. Per la sincerità. *Il Rinascimento* 7–8, 1 (1907), s. 1.

¹⁴ George Tyrrell. Da Dio o dagli uomini. *Il Rinascimento* 4, 1 (1907), s. 393.

¹⁵ George Tyrrell. La scarsezza di clero. *Il Rinascimento* 4, 3 (1909), s. 124.

¹⁶ Il Cardinale Newman e il laicato nella chiesa. *Il Rinascimento* 3, 2 (1908), s. 562.

o situaci v Rusku¹⁷ či Německu¹⁸, přičemž je patrná snaha zasadit život církve do celkového kontextu vývoje socio-politické situace. Pozornost se také několikrát obrací na Francii, a to především z důvodu odluky církve od státu. Tato situace je pak reflektována různě: jednak je kritizován konzervativní postoj některých církevních představitelů, kteří reagují stáhnutím se a odmítnutím komunikace s politickými představiteli.¹⁹ Takový postoj pak ztěžuje život „obyčejným“ katolíkům. Jiní²⁰ v této situaci vidí naději pro obnovu kléru a doufají, že se díky ní Francie stane příkladem pro jiné státy, aby viděly, jaké místo v životě moderní společnosti může církev zaujmout. Kromě již zmíněných témat můžeme v *Il Rinnovamento* najít řadu dalších článků z oblasti víry, a to v široké škále od čistě teologických témat, jakými byly například příspěvky F. R. Tennanta k problematice hříchu,²¹ po příspěvky vycházející ze vztahu umění a víry nebo z literární tradice.²²

V oblasti biblistiky přináší *Il Rinnovamento* články i recenze knih informujících o nových způsobech interpretace některých pasáží Písma. Dalším významným okruhem, kterému je v této oblasti věnována pozornost, jsou diskuze ohledně autorství biblických textů. Z velké části se týkají evangelií. S ohledem na synoptická evangelia je představena práce francouzského biblisty Loisyho. Články²³ vychází krátce po vydání jeho dvoudílného díla věnovaného této tematice. Kromě rekapitulace Loisyho závěrů přináší příspěvek také zamyšlení nad problematičností prezentace výsledků nového bádání, které církevní autority odmítají přijmout. Poctivá vědecká práce je tak v některých případech možná jen za cenu osobní oběti. Vztahem historicity událostí čtvrtého evangelia a jejich věroučným významem se ve svém příspěvku zabývá například A. Riviera.²⁴ Řada příspěvků se věnovala také (ne)možnosti biblického

¹⁷ Např. *Le correnti del pensiero russo contemporaneo. Il Rinnovamento* 1, 2 (1908), s. 132.

¹⁸ Např. *La situazione odierna del cattolicesimo in Germania. Il Rinnovamento* 3, 2 (1908), s. 543.

¹⁹ Např. *Una lettera di P. Sabatier al Card. Gibbons. Il Rinnovamento* 3, 1 (1907), s. 354.

²⁰ Např. *La crisi del clero. Il Rinnovamento* 4, 1 (1907), s. 486.

²¹ *Frederick Robert Tennant L'origine e la propagazione del peccato. Il Rinnovamento* 1, 2 (1908), s. 1. a 4, 2 (1908), s. 99.

²² Např. *Karl Vossler Dante e la morale cristiana. Il Rinnovamento* 7–8, 1 (1907), s. 237 a *Tommaso Gallarati Scotti Una pagina di Mickiewicz. Il Rinnovamento* 11–12, 1 (1907), 2, s. 475.

²³ *H. L'Abate Loisy e il problema dei Vangeli sinottici. Il Rinnovamento* 2, 2 (1908), s. 209 a č. 4, s. 1.

²⁴ *A. Riviera Vangelo storico o vangelo ideale. Il Rinnovamento* 5–6, 3 (1909), s. 277.

výzkumu v katolickém prostředí, především s ohledem na odmítavý postoj církevní autority reprezentované biblickou komisí. Ta například při zkoumání biblických textů odmítala aplikaci historicko-kritické metody. Soragna²⁵ poukazuje také na fakt, že výsledek vědecké práce odborníků pak měli schvalovat kardinálové, jejichž odborná úroveň vždy neumožňovala učinit skutečně hodnotný úsudek.

Tyto hlavní okruhy jsou dále doplněny odbornými články z oblasti religionistiky, v nichž se čtenáři mohli seznámit jak s novými objevy v oblasti zkoumání křesťanské religiozity, tak s tématy týkajícími se ostatních náboženství. Mezi další vědní disciplíny patřily například historie, archeologie či filozofie. Doplnění náboženských a filozofických témat o oblast matematiky či přírodních věd považovali redaktori časopisu za důležité nejen vzhledem k aktuálním objevům a výzkumům, ale i s ohledem na ucelené vzdělání. Celkově představil časopis dílo a myšlenky většiny významných představitelů moderního náboženského a vědeckého dění, a to zahraničního i domácího. Podstatný je fakt, že nešlo výhradně o autory katolického vyznání. Redaktori opakovaně zdůrazňovali²⁶, a to i ve sporech s církevními autoritami, že ačkoli jsou sami katolíci a pracují primárně pro obnovu katolického poznání, časopis jako takový stojí mimo konkrétní konfesi a je otevřen příspěvkům a debatám se všemi, kdo mají k tématu co říct.

Kromě čistě odborných příspěvků nabízí *Il Rinascimento* také rubriku tematických kronik, ve kterých je velice zajímavým způsobem zachycena aktuální situace v daných oblastech. Komentáře z kroniky politické či sociální, přinášející zprávy o hlavních událostech v životě italské společnosti, jsou často doplněny o osobní postřehy a úvahy. Nejčastěji však byla zastoupena kronika náboženského života a myšlení. V textu, který rubriku uvádí, Scotti píše, že tato část by měla

sloužit těm, kdo budou chtít někdy v budoucnu najít sebraný materiál pro studium náboženského fenoménu v tomto závažném historickém momentu [...], kdy církev prochází jedním z vyhrocených okamžiků svých dějin.

²⁵ Antonio di Sorogna Ultime vicende della Commissione Biblica e loro ripercussioni nel mondo anglo-sassone. *Il Rinascimento* 1, 1 (1907), s. 81.

²⁶ Např. [Redakce]. Parole di introduzione. *Il Rinascimento* 1, 1 (1907), s. 1.; *Rinascimento*. La S. Congregazione dell'Indice e i direttori del *Rinascimento*. *Il Rinascimento* 5, 1 (1907), s. 610.; [Redakce]. Dopo un anno. *Il Rinascimento* 11–12, 1 (1907), s. 603.

Od reformace nebyla žádná krize jejího vnitřního života a pojetí dogmatického základu hlubší a rozsáhlejší.²⁷

Právě zde publikovala redakce své postoje k dění v církvi a zde byly rovněž uveřejňovány dopisy či exkomunikační dekrety. Dopisy čtenářů, komentáře i některé další příspěvky v této části byly publikovány anonymně. Další rubrika byla věnována novým knihám a časopisům. Nacházíme zde především recenze, případně zamyšlení nad tématem, které daná kniha přinášela. Časopis svým čtenářům představoval i zahraniční periodika se shrnutím jejich dlouhodobé činnosti a zaměření. Z hlediska tematických okruhů zde byly zastoupeny publikace zabývající se všemi výše zmíněnými oblastmi v jejich plné šíři.

Časopis *Il Rinnovamento* a střet s církevními autoritami

Pustit se do vydávání modernisticky orientovaného časopisu v době, kdy byl jejich duchovní vůdce nucen opustit post faráře a kdy seznam zakázaných děl a autorů rostl ze dne na den, byl od zakladatelů *Il Rinnovamento* odvážný počín. Pozornost „vyšších míst“ tak na sebe nedala dlouho čekat. O prvním vážném incidentu s římskou kurií informuje článek, který vyšel v květnovém čísle prvního ročníku.²⁸ Příspěvek obsahuje dva dopisy, oba adresované milánskému kardinálovi Ferrarimu. První je podepsán prefektem Kongregace indexu, kardinálem Steinhuberem, který v něm informuje kardinála Ferrariho o schůzi kongregace, na které se museli milánským časopisem zabývat.

Jelikož není kromě výjimečných případů obvyklé dávat na Index jednotlivá čísla časopisů, které se stále publikují, rozhodli se představitelé kongregace odložit odsouzení dosud publikovaných čísel řečeného časopisu. Nemohou však nevyjádřit Vaší Eminenci rozladění, které jim způsobuje fakt, že lidé, prohlašující se za katolíky, vydávají časopis, který tak výrazně odporuje katolickému duchu a učení. [...]

A je smutné vidět, že mezi těmi, kteří si osobují učitelský úřad v církvi a chtějí poučovat samotného papeže, se nacházejí i Fogazzaro, Tyrrell,

²⁷ Tommaso Gallarati Scotti. Cronaca di vita e pensiero religioso. *Il Rinnovamento* 1, 1 (1907), s. 67.

²⁸ [Redakce]. La S. Congregazione dell'Indice e i direttori del *Rinnovamento*. *Il Rinnovamento* 5, 1 1907, s. 610.

Von Hügel, Murri a další, jejichž jména jsou již známá pro spisy diktované v totéž duchu. [...] Nelze tedy pochybovat, že v základech časopisu stojí nebezpečný úmysl nezávislosti na církevním magisteriu, větší váha osobního úsudku nad úsudkem samotné církve a že se utváří škola k přípravě antikatolické duchovní obnovy.

Dopis je uzavřen odsouzením nekatolického ducha časopisu a žádostí, aby milánský kardinál zjednal nápravu. Druhý dopis představuje reakci zástupců časopisu a podepsali jej všichni tři jeho hlavní představitelé, Alfieri, Casati a Scotti. Po komunikaci s kardinálem Ferrarim redaktori píší:

Potvrzujeme svou plnou poslušnost církevní autoritě a vyjadřujeme hlubokou bolest z faktu, že jsou naši činnosti přičítány úmysly, které nám byly vždy cizí a jsou v rozporu s naší upřímnou láskou k církvi, a zároveň naprosto a výslovně popíráme, že bychom si v církvi nárokovali učitelskou autoritu.

Nevěříme však, že bychom měli ukončit publikaci, protože takový náš akt by naznačoval právo kongregace Indexu přikázat laikům, aby ukončili své vědecko-náboženské, politické a sociální studium, které musí být nezávislé, aby se tím nepotvrdila výtka, že duševní činnosti se lze v plné svobodě metody a nerušené kontinuitě zkoumání věnovat pouze mimo církev.²⁹

Tento první střet byl předzvěstí následujících událostí, které vygradovaly exkomunikací ipso facto všech redaktorů, přispěvatelů a spolupracovníků podílejících se na vydávání časopisu. Dekret³⁰ oznamující tuto exkomunikaci, datovaný 23. prosince 1907, byl ještě zařazen do čísla uzavírajícího první ročník, které kvůli stávce tiskařů vyšlo se zpožděním. V důsledku této vyhocené situace se Scotti rozhodl z redakce odejít. Se čtenáři a svými kolegy se rozloučil dopisem³¹, který původně napsal již začátkem prosince s úmyslem rezignovat na svou funkci ve vedení časopisu. Příčinou byl, jak si můžeme z textu

²⁹ La S. Congregazione dell'Indice e i direttori del *Rinnovamento*, s. 610.

³⁰ V úvodní části článku [Redakce]. Dopo un anno. *Il Rinnovamento* 11–12, 1 (1907), s. 603.

³¹ Tommaso Gallarati Scotti. T. G. S. alla direzione del *Rinnovamento*. *Il Rinnovamento* 11–12, 1 (1907), s. 617.

odvodit, názorový rozchod mezi ním a jeho dvěma společníky ohledně samotné existence časopisu.

Byl bych raději, kdyby *Il Rinnovamento* v tichosti ukončilo svou činnost a vrátilo se k ní s nezměněným duchem v příhodnější době, než aby pokračovalo přes nedorozumění, která jsou nevyhnutelná, nebo aby podstupovalo riziko, že se bude muset sklonit před okolnostmi, které by změnily jeho význam a hodnotu, a tím učinily jeho snahu neúčinnou.

Po obdržení exkomunikačního dekretu však považuje za důležité vyjádřit svůj postoj i přesto, že sám se již na činnosti časopisu nadále podílet nebude. Píše:

Hluboká solidarita spočívající ve sdíleném ideálu obnovy zůstává nedotčena a já bych se nedokázal sám sobě podívat do očí, kdyby ve mně měla být jakkoli zpochybněna povinnost bojovat všemi svými silami proti příčinám této intelektuální bídy, která v církvi dusí a potlačuje nejvznešenější aktivity a díky níž se vyznávání katolické víry v moderní společnosti jeví jako nesympatické či nepochopitelné, která odděluje věřícího od společnosti, v níž žije a pracuje, a uvádí ho tak do situace abnormality a jednoznačné podřadnosti před světem vědy. Zároveň však věřím, že bych nedokázal účinně a racionálně pracovat v souladu s úmysly, které nás spojily ke společnému dílu, kdybych nemohl zůstat členem tohoto náboženského společenství se všemi právy, která si lze uchovat, upřímně řečeno, jen za cenu oběti.

Alfieri a Casati se rozhodli pokračovat i navzdory exkomunikaci. Ve své reakci publikované v článku *Dopo un anno*⁵² (Po roce) jednak opakují důvody, proč se rozhodli časopis vydávat, a dále se snaží ukázat, že ačkoli byli exkomunikováni, cítí se nadále s církví spojeni duchovním poutem, které nelze ani takovým zásahem autority, jakým je vyloučení z církve, přerušit. Samotnou exkomunikaci komentují takto:

Netvrdíme, že tyto kroky církevní autority v nás nevyvolaly závažný problém svědomí a že v našem díle pokračujeme, aniž by tím hluboce trpěla naše katolická duše, ale máme za to, že bychom dnes nemohli autoritám

⁵² [Redakce]. *Dopo un anno. Il Rinnovamento* 11–12, 1 (1907), 2, s. 603.

obětovat svou práci a popřít tím její charakter, který jsme jí s naprostou upřímností a na základě hlubokého uvážení vtiskli a díky kterému je činnost *Il Rinnovamento* mimo dosah církevní autority. Máme-li nějakou útěchu, pak v tom, že téměř nikdo z našich blízkých nenaznačil, že by od nás očekával postoj opačný.

Jen pro úplnost dodejme, že po těchto oznámeních uzavírá rubriku zpráva o ukončení časopisu *Studi religiosi* vedeného Salvatorem Minocchim. *Il Rinnovamento*, navzdory odhodlání svých zbývajících redaktorů, působilo pouze další dva roky, než svou činnost ukončilo také.

Ukončení činnosti časopisu

Příčiny, které vedly k ukončení vydávání časopisu, zkoumal opět Bedeschi.⁵⁵ Z analýzy korespondence hlavních protagonistů vyplývá, že důvodů bylo více. Na prvním místě to byly důsledky krize z konce roku 1907, kdy se Scotti po vydání exkomunikačního dekretu rozhodl odejít. Tato krize ovšem nespočívala pouze v odchodu člena redakce, byť jím byl jeden ze zakladatelů. Svým rozhodnutím pokračovat v publikaci časopisu s jeho původní orientací i za cenu exkomunikace se totiž redakce dostala mimo společenství věřících, jejichž jménem se chtěla vyjadřovat a které chtěla svou činností vzdělávat. To muselo nutně narušit určitou důvěru dosavadních čtenářů a předplatitelů. Skupina, ze které pocházeli čtenáři *Il Rinnovamento*, se tak zásadně proměnila. Významně přibylo zástupců z univerzitních kruhů na úkor „obyčejných“ věřících. Jak poukazuje Bedeschi, právě zde se nejvýrazněji ukazuje rozpor mezi dvěma hlavními redaktory. Zatímco Casati upřednostňoval zaměření na původní cílovou skupinu, Alfieri podporoval trend orientující časopis více na vzdělané elity. K tomuto ideovému rozporu v jádru *Il Rinnovamento* přibyly navíc finanční problémy. Situace se zhoršila natolik, že už nepomohla ani příslibená finanční podpora, kterou z Anglie nabízel například von Hügel. Problémy gradovaly a vedly až k fyzickému zhroucení Casatiho, což mělo za následek radikální a definitivní rozhodnutí ukončit činnost periodika. Navzdory situaci šlo o rozhodnutí poměrně překvapivé a rychlé, takže již nebylo možné na ně zareagovat zařazením článku oznamujícího konec.

⁵⁵ Srov. Bedeschi. *Modernismo a Milano*, s. 57.

Il Rinnovamento tak v závěru třetího roku své existence končí, aniž by tento fakt byl jeho čtenářům předem oznámen.

Časopis *Il Rinnovamento* a jeho vliv v rámci modernistického hnutí v církvi

Jak je vidět z výše uvedeného, zasloužilo se *Il Rinnovamento* zásadním způsobem o šíření myšlenek katolické obnovy. Svým čtenářům přineslo skutečně plošný přehled vývoje, objevů, myšlenek, knih a článků. Na prvním místě to byla publikace nejnovějších poznatků z oblasti historie a bibliistiky. Důležitým faktorem bylo také rozšíření tohoto specializovaného okruhu o témata bezprostředně zasahující do každodenního života katolíků, tedy o reflexi osobního prožívání víry a zapojení do církve včetně nového uchopení vztahu k její hierarchii. Můžeme říci, že jedním z hlavních akcentů byl důraz na morální rovinu, který se týkal problému střetu osobní svobody s podřízeností církevním autoritám. Otázka zněla, kdy bylo správné popřít raději vlastní přesvědčení a nedostat se do křížku s konzervativním Vatikánem, a kdy naopak bylo morálně ospravedlnitelné hájit upřímné a vědecky poctivé hledání pravdy za cenu porušení poslušnosti a v krajním případě tím riskovat exkomunikaci. Toto dilema můžeme velice citelně sledovat na osudech časopisu a jeho představitelů. Velkým přínosem *Il Rinnovamenta* je vytvoření prostoru svobody nejen pro pravdivé bádání, ale i pro případné chybování a omyl. V úvodu jednoho svého článku to Tyrrell vyjádřil slovy: „*Alespoň zde, na stránkách tohoto časopisu, naleznou shovívavost a jistou svobodu dopustit se omylu, která mi jinde byla odepřena.*“⁵⁴ Kromě Tyrrella se této svobodě těšili i další představitelé modernismu, se kterými by se jinak italští čtenáři setkali jen stěží. Vliv *Il Rinnovamenta* na dění v církevním prostředí spočívá právě v tom, že se jeho prostřednictvím mohly myšlenky obnovy šířit a že zásadní otázky budoucnosti církve přeneslo i na úroveň řadových věřících. O tom, jak velké téma toto hnutí obnovy představovalo, podává obrázek Bedeschi, když ve své knize⁵⁵ popisuje, jak se katoličtí věřící často scházeli v soukromých domech, aby diskutovali o situaci církve a víry v moderním světě. Nebylo výjimkou, že si na tato neoficiální setkání zvali i odborníky. Zde je patrný i jistý rozdíl mezi moder-

⁵⁴ George Tyrrell. Da Dio o dagli uomini. *Il Rinnovamento* 4, 1 (1907), s. 395.

⁵⁵ Bedeschi. *Modernismo a Milano*.

nismem italským a francouzským.⁵⁶ Zatímco ve Francii nabyla snaha o katolickou náboženskou obnovu podoby spíše intelektuální a byla omezena víceméně na několik jedinců z řad teologů, biblistů a dalších vědecky činných osobností, v Itálii se tento zájem rozšířil mezi lidem, řeholníky a klérem, a to takovou měrou, že vatikánská kurie, která se s ním neztotožňovala, musela odpovědět velmi tvrdými a razantními kroky. Už sama tato reakce nejvyšších církevních kruhů naznačuje, že si byly vědomy potenciálu, který se v těchto touhách skrýval, a zároveň viděly, že není možné podat na palčivé aktuální otázky dostatečně uspokojující odpovědi, které by zároveň nevedly k hlubokým změnám v církvi. Tyrrell to vyjadřuje slovy:

Tak encyklika *Pascendi* se všemi svými důsledky je podle mě jen ranou z milosti, avšak ne modernismu, nýbrž medievalismu. Kdyby modernisté neudělali nic jiného, než že vyvolali tato opatření, už tak by ospravedlnili svou existenci. Donutili protivníka odhodit masku modernity a objevit se v celé nahotě svého středověkého barbarství. [...]

Ale modernismus se tímto nevyčerpal, naopak dosáhl uvědomění, znalosti a zájmu veřejnosti jako nikdy předtím. Namísto jednoho člověka, který ho studoval dříve, ho dnes studuje tisíc dalších. Je o něm hojná literatura a napsal do historie církevních dějin kapitolu, která bude čtena až do konce časů.⁵⁷

Významná část této kapitoly vstoupila do dějin právě skrze stránky časopisu *Il Rinascimento*.

*Krkonošská 4
120 00 Praha 2
e-mail: vladimira.polisenska@seznam.cz*

⁵⁶ Srov. Fogazzaro *Il Santo*. Postfazione di Lorenzo Bedeschi, s. 396.

⁵⁷ Srov. George Tyrrell In difesa dei modernisti. *Il Rinascimento* 5, 3 (1909), s. 174.